

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال پنجم، شماره پیاپی ۱۴، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۸/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۳۰

صص ۸۷-۱۰۴

تحلیل فضایی احساس امنیت در محلات مختلف شهری (مورد مطالعه: شهر قدس)

لیلا سلطانی، استادیار، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری مؤسسه آموزش عالی امین اصفهان، ایران*

حسن بیگ‌محمدی، دانشیار، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان، ایران

سمیه حیدری، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری مؤسسه آموزش عالی امین اصفهان، ایران

چکیده

انسان همواره به دنبال تأمین امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی خود است و احساس امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی شهری، مورد توجه قرار گرفته است. در راستای این پژوهش، با هدف تحلیل فضایی احساس امنیت شهروندان در محلات مختلف شهری، شهر قدس را مطالعه نموده است. روش تحقیق، از لحاظ هدف، کاربردی و بر اساس ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. در این تحقیق، احساس امنیت به عنوان متغیر وابسته و متغیرهای مستقل در قالب ۱۵ شاخص کالبدی، اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی مؤثر بر امنیت شهری در نظر گرفته شده‌اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۵ نفر برآورد شده است. انتخاب افراد نمونه با روش تصادفی ساده صورت گرفته است. پس از گردآوری داده‌ها با بهره‌گیری از تکنیک تاپسیس به ارزیابی هر یک از محلات از نظر احساس امنیت شهری بر اساس سه شاخص مطروحه پرداخته شد. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته، محله مرکزی به عنوان یک محله کمابیش نوساز با توزیع متناسب کاربری اراضی، برخوردارترین محله شهر قدس و محله جنوب غربی با بافت آشفته و سکونت غالب مهاجران، محروم‌ترین محله از لحاظ شاخص‌های احساس امنیت، رتبه‌بندی شده‌اند.

کلیدواژه‌ها: امنیت، احساس امنیت، فضا، فضای شهری، شهر قدس.

مقدمه و بیان مسأله

در بررسی علل پیدایش شهر و این‌که چرا اجتماعات بشری در محیطی چون شهر گرد هم آمدند، نظریات مختلفی ارائه گردیده است که یکی از نظریات، مسأله امنیت و ابعاد ایمنی را در پیدایش شهر مؤثر می‌داند. حال با گذر قرن‌ها از پیدایش نخستین اجتماعات شهری، شهرها در نتیجه رشد گسترده کالبدی و جمعیتی خود درگیر مسائل جدیدی در چارچوب انواع مختلف ابعاد زندگی شهروندان هستند. در این میان امنیت شهری، به عنوان یکی از مسائل مهم در مباحث، اصطلاحات و ساماندهی شهری به حساب می‌آید.

نیاز به امنیت در شهرها، بازتاب‌های فضایی و کالبدی را به عنوان یک اصل مهم و حیاتی به همراه داشته است (صالحی، ۱۳۸۷:۱۱۵). بنابراین، برقراری امنیت در ساختار شهری و برخورداری شهروندان از احساس امنیت، اهمیت فزاینده‌ای دارد. نظم و امنیت از نیازهای اولیه و حیاتی مهم شهروندان در شهر است، در واقع اساس زندگی شهری بر این دو محور قرار دارد. برخی از فضاهای شهری هستند که زمینه را برای برهم خوردن نظم و امنیت فراهم می‌کنند. فضا و جرم رابطه‌ای نزدیک با هم دارند. بنابراین شناخت این فضاها و تأثیر آن در کاهش امنیت و برهم خوردن نظم شهری از نکات بسیار مهمی است که طراحان و برنامه‌ریزان شهری در مدیریت شهرها باید به آن‌ها توجه ویژه‌ای داشته‌اند (Blobsaum and Hunecke, 2005:481-485).

در کنار مفهوم امنیت، «احساس امنیت» مطرح می‌شود. احساس امنیت را واکنش عاطفی به جرایم خشونت بار اجتماعی و آسیب‌های فیزیکی در نظر می‌گیرند و یا طیفی از واکنش‌های عاطفی و عملی به جرم و بی‌نظمی که افراد یا اجتماع با آن مواجه‌اند (Gert, 2005:65). در عصر حاضر، محیط‌های نامطلوب شهری مشکلات بسیاری را برای شهروندان ایجاد کرده و در رشد آسیب‌های اجتماعی مؤثر هستند. با گسترش این آسیب‌ها، امنیت، رنگ می‌بازد و بر میزان جرم افزوده می‌شود؛ مردم در کنش‌های اجتماعی

محتاطانه عمل می‌کنند و با هر اتفاقی، ترس و دلهره آن‌ها دو چندان می‌شود و در نتیجه احساس ناامنی می‌کنند (Day & et al., 2003:311).

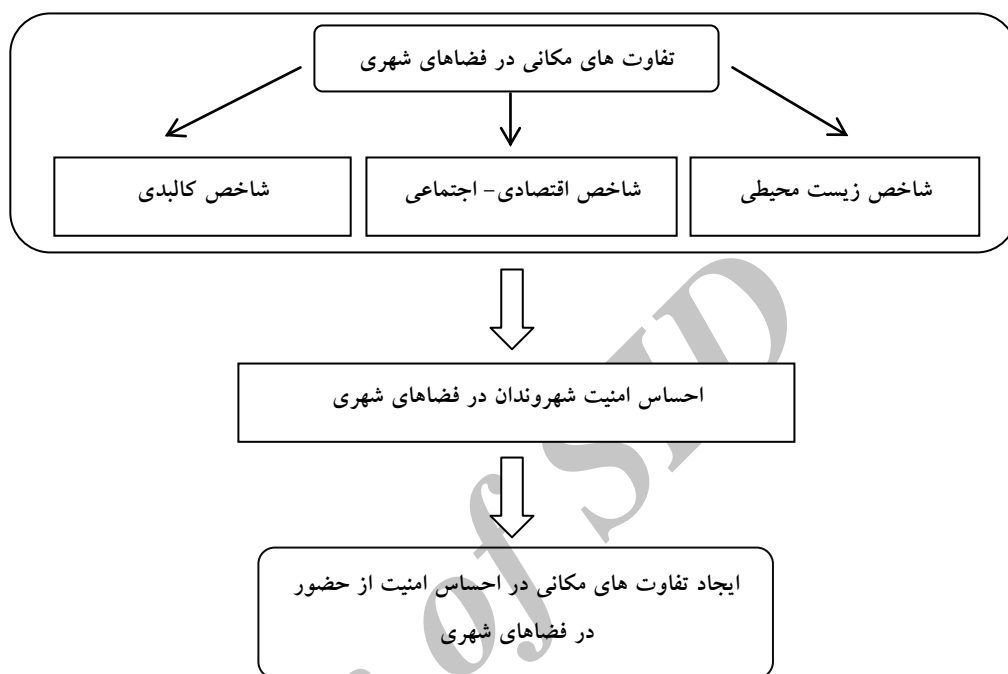
موضوع ناامنی در شهرهای بزرگ ناشی از آسیب‌های اجتماعی درون خود جامعه شهری است. از آن‌جا که محله‌های شهری بخش تفکیک‌ناپذیر حیات کلی شهری محسوب می‌گردد، ضروری است تا موضوع امنیت در شهرها با نگاه جزئی مورد توجه قرار گیرد.

مسأله امنیت شهری در کلان شهر تهران از دو بعد قابل توجه است: نخست به دلیل جایگاه ویژه‌ای که تهران در مدیریت اقتصاد ملی و همچنین کنترل و هدایت تمامی امور کشور با توجه به نظام متمرکز دولتی موجود دارد، دوم آن‌که به طور کلی کلان شهرها زمینه‌ساز انحرافات و نابهنجاری‌های اجتماعی هستند. هم‌اکنون تهران به دلیل شرایط خاص جمعیتی و فضایی-کالبدی خود «دارای بالاترین آمار جرم و جنایت در بین شهرهای کشور است و از نظر جرایم شهری تفاوتی فاحش با سایر شهرهای کشور دارد» (کلانتری، ۱۳۸۰:۱۵). در محدوده کلان شهری تهران و حتی اندکی فراتر از آن نیز حتی، سکونت‌گاه‌های بسیاری طی دهه‌های اخیر شکل گرفته و رشد کرده‌اند که محصول رشد بی‌رویه شهر تهران هست و از مسایل و مشکلات اجتماعی آن نیز بی‌بهره نیستند. در میان این شهرها، شهر قدس، نمونه‌ای کامل است که پذیرای انبوهی از مهاجران پذیرفته نشده به شهر تهران است که به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی، زمینه‌های مساعدتری برای بروز و تشدید ناامنی را فراهم ساخته است.

از آن‌جا که توجه به تفاوت‌های مکانی در بررسی احساس امنیت شهری ضرورت دارد، زیرا تفاوت‌ها در ویژگی‌های هر مکان می‌تواند در القای متفاوت احساس امنیت یا ترس، به شهروندان تأثیرگذار است، لذا این پژوهش، در پی شناخت این تفاوت‌های مکانی و تأثیر آن بر احساس امنیت در شهروندان شهری است که سهم بالایی از مشکلات اجتماعی داشته‌اند. شناخت این روابط، در ریشه‌یابی عوامل

از سکونت در مکان و احساس تعلق به مکان، مؤثر است. مدل مفهومی پژوهش در نمودار زیر نشان داده شده است.

مکانی مؤثر بر احساس ناامنی در شهروندان شهر قدس می‌تواند در اقدام آتی مسئولان برای افزایش احساس رضایت

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

موارد زیر است:

بونت و پاسکال^۱ (2007)، در پژوهشی نشان دادند که زن‌ها و دختران از زندگی کردن در مکان‌هایی که مطابق آمارهای رسمی جرم و ناامنی در آنها زیاد است و به اسم محله‌های مسأله‌دار شناخته شده است در هراس هستند و نسبت به آنها احساس ناامنی می‌کنند. جیوردانو^۲ (2008)، در پژوهشی نشان داد که شبکه‌های خیابانی محله‌ها نیز عامل بسیار مهمی در شکل دادن به الگوهای جرم هستند. نتیجه این پژوهش نیز بر این اشاره دارد که به راستی نتیجه شبکه خیابان و کاربری زمین، هر دو در مسائل مربوط به جرایم محله مشارکت دارند. استاکی و اُتنسمن^۳ (2009)، در مطالعات خود در آمریکا نشان می‌دهند که جدا از سایر متغیرها، کاربری

لذا این پژوهش بر آن است تا با هدف تحلیل فضایی احساس امنیت شهروندان در محلات مختلف شهر قدس به بررسی میزان احساس امنیت در این شهر و شناسایی راهکارهای مناسب برای ارتقا امنیت شهروندان، بپردازد. بر این اساس این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که آیا میزان احساس امنیت شهروندان در محلات مختلف شهری با یکدیگر تفاوت دارد؟ و آیا تنوع کاربری فضاهای شهری در احساس امنیت شهروندان تأثیرگذار است؟

پیشینه پژوهش

طی سال‌های اخیر، موضوع مورد مطالعه در سطح بین‌الملل، مورد توجه قرار گرفته است. لذا می‌توان با بهره‌گیری از مبانی تئوریک، متغیرها و روش‌های آنها، در مطالعات داخلی از آنان بهره جست. تعدادی از مهم‌ترین این تحقیقات شامل

¹ Bonnete & Pascal

² Giordano

³ Stucky and Ottensmann

بین ارتکاب جرایم و ویژگی‌های محل وقوع جرم مثل تاریکی و خلوتی محیط ارتباط معناداری وجود دارد. به علاوه، تراکم جمعیت و افزایش تعداد مهاجران به عنوان عامل مؤثر در بروز جرم عمل می‌نماید. عریضی و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی به بررسی تأثیر برخی متغیرهای اجتماعی و فردی زنان بر میزان احساس امنیت آنان پرداخته و سپس نتایج نشان داد که بین فضای کالبدی و عملکرد پلیس با میزان احساس امنیت شهروندان رابطه وجود دارد. احسانی‌فرد و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی میزان احساس امنیت شهروندان در شهرهای جدید پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بین احساس امنیت و شاخص‌هایی همچون سرمایه اجتماعی، عملکرد رسانه‌ها، نقش نیروی انتظامی، پایگاه اجتماعی افراد رابطه معناداری وجود دارد. مؤیدی و همکاران (۱۳۹۲) نیز در پژوهشی به بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری در محله اوین شهر تهران پرداخته‌اند. رویکرد پژوهش، بر محور مؤلفه‌های طراحی شهری است و نتایج نشان می‌دهد که علی‌رغم وجود امنیت، احساس امنیت پایین است.

باتوجه به مطالعه پژوهش‌های پیشین، می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به جدید بودن موضوع احساس امنیت شهری، منابع تحقیقاتی موجود اندک است و یافته‌های در دسترس، در حد اشاراتی در سایر پژوهش‌ها که عمدتاً مربوط به سایر نقاط جهان است، محدود شده است.

علاوه بر آن، مطالعات صورت گرفته در ایران اغلب با رویکرد جامعه‌شناختی صورت گرفته و با رویکرد مکانی، جای خالی پژوهش‌هایی با موضوع تحلیل فضایی احساس امنیت شهروندان احساس می‌شود. پژوهش‌های موجود در این زمینه نیز بیشتر به شاخه طراحی منظر شهری محدود شده و با رویکرد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری در نگاه جامع به متغیرهای مختلف مکانی مؤثر بر احساس امنیت و شناخت تفاوت‌های مکانی پژوهش‌ها در ایران محدود است. از این منظر، پژوهش حاضر به عنوان مدخلی برای بررسی‌های

خاص زمین، اختلاف در میزان جرایم فردی و مقدار خشونت را پیش‌بینی می‌کند. برخی کاربری‌های غیرمسکونی با میزان بالای جرایم و برخی دیگر، با تعداد کمتری از جرایم در ارتباط هستند.

اشنایدر و کیتچن^۱ (۲۰۱۳) نیز پیشگیری از جرم را در فضای شهری از طریق طراحی محیطی در دو کشور ایالات متحده و بریتانیا به طور جداگانه مورد تجزیه و تحلیل و مقایسه قرار داده‌اند. این تجارب به عنوان پیشینه‌ای مورد استفاده در سایر کشورها قابل استفاده است.

فoster^۲ و همکاران (۲۰۱۴) تأثیرات ترس از جرم را در راه رفتن و پیاده‌روی افراد در استرالیا بررسی و تحلیل کرده‌اند. نتایج یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که با افزایش مداخلات و تصمیم‌گیری‌هایی می‌توان ترس از جرم را کاهش و میزان پیاده‌روی را در معابر شهری، افزایش داد.

سابقه مطالعاتی در زمینه مورد بررسی در ایران، به دهه اخیر برمی‌گردد. تعدادی از محققان کشور با اشارات مختصری، در تحقیقات مرتبط و یا به طور ویژه این موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

علیخواه و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی، وضعیت ترس زنان از جرم در فضاهای شهری مناطق ۲۲ گانه شهر تهران را بررسی کرده‌اند. این پژوهش نشان داد که زنان در فضاهای عمومی شهری تهران، احساس امنیت ندارند. مؤلفه‌های مختلف اجتماعی و اندکی مؤلفه مکانی در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است.

ربانی و هم‌متی (۱۳۸۸)، به بررسی احساس ناامنی شهروندان زنجان پرداخته‌اند و در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که بیشتر پاسخگویان احساس ترس و ناامنی نسبتاً اندکی داشته و از نظر آن‌ها امنیت نسبتاً زیادی در محل سکونت آن‌ها در مقایسه با سطح شهر وجود دارد. زنگی‌آبادی و رحیمی (۱۳۸۹)، در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که

^۱ Schneider & Kitchen

^۲ Foster et al.

ضریب پراکندگی، میزان نابرابری‌ها مشخص می‌شود. سپس با روش مدل تحلیل خوشه‌ای به سطح‌بندی محلات شهری می‌پردازیم.

روش پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف، کاربردی^۱ است و بر اساس ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی^۲ و از لحاظ وسعت، پهنانگر^۳ است و روش فکری تحقیق، استدلال استقرایی است. گردآوری داده‌ها و اطلاعات از طریق دو روش کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل، کلیه شهروندان زن و مرد ۱۸ سال به بالای ساکن در شهر قدس است و حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۷۵ نفر برآورد شده است. افراد نمونه به صورت تصادفی به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، از میان شهروندان در سطح شهر انتخاب شده‌اند. زمان انجام پژوهش، در اسفند ماه ۱۳۹۱ و محدوده مکانی پژوهش، محلات ده‌گانه سطح شهر قدس است. جمع‌آوری اطلاعات در راستای پاسخگویی به سؤالات پژوهش در قالب پرسشنامه محقق ساخته که بخشی از این سؤالات در قالب پرسش‌های بسته دو طیفی (بلی و خیر) و بخشی دیگر بر اساس طیف لیکرت (۵ گزینه‌ای) تنظیم شده است و شاخص‌های مورد سنجش در قالب سؤالات منعکس شده‌اند. میزان پایایی گویه‌های طیف با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha = 0/84$) مورد تأیید قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تلخیص و طبقه‌بندی پرسشنامه‌ها، ابتدا داده‌های آماری جمع‌آوری شده، کدگذاری گردیده و سپس وارد رایانه شده و نهایتاً با استفاده از نرم‌افزار SPSS پردازش شده‌اند. در این بررسی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی مانند توزیع فراوانی، ضریب همبستگی رگرسیون و آزمون T و همچنین با استفاده از روش تصمیم‌گیری چند معیاره تاپسیس، نخست محلات شهری برای شاخص‌های احساس امنیت شهری رتبه‌بندی شده و با کمک شاخص

محدوده مورد مطالعه

شهر قدس به عنوان پرجمعیت‌ترین شهر شهرستان شهریار در کنار محور ارتباطی مهم تهران- کرج و در فاصله ۱۷ کیلومتری از تهران و ۳ کیلومتری از شهریار (مرکز شهرستان) واقع شده است (درگاه الکترونیکی شهرداری قدس). از آن‌جا که رشد شهر از دهه ۱۳۵۵ به بعد بسیار سریع است می‌توانیم شاهد شکل‌گیری بافت‌های خودرو و ناهماهنگی با سایر نقاط هستیم، بافت فیزیکی در کاوسیه نسبتاً منظم است و در مقایسه با سایر هسته‌ها کیفیت بهتری دارد که متعلق به دهه اخیر است و این هسته بافت روستایی ندارد. مسأله مهم در تحلیل کالبد فیزیکی شهرها درجه پویایی روند ساخت و ساز و نوسازی فیزیکی بافت شهری است. از آن‌جا که در شهر قدس توسعه سریع و گسترش بافت شهری متعلق به دو و سه دهه اخیر است، پویایی ساخت و ساز بیشتر از نوسازی آن مطرح است.

توزیع خدمات محله‌ای در شهر قدس ناهماهنگ و غیر استاندارد است و کمبودهای بسیاری از این لحاظ در سطح محلات قابل ذکر است. در حال حاضر این شهر مشتمل بر ده محله هستند که عبارت‌اند از محله مرکزی، غربی، جنوب‌غربی، امامزاده، صاحب‌الزمان، کاوسیه، جواد آباد، انصار، امام حسین و سرخه حصار (چوایی، ۱۳۸۹: ۶۴).

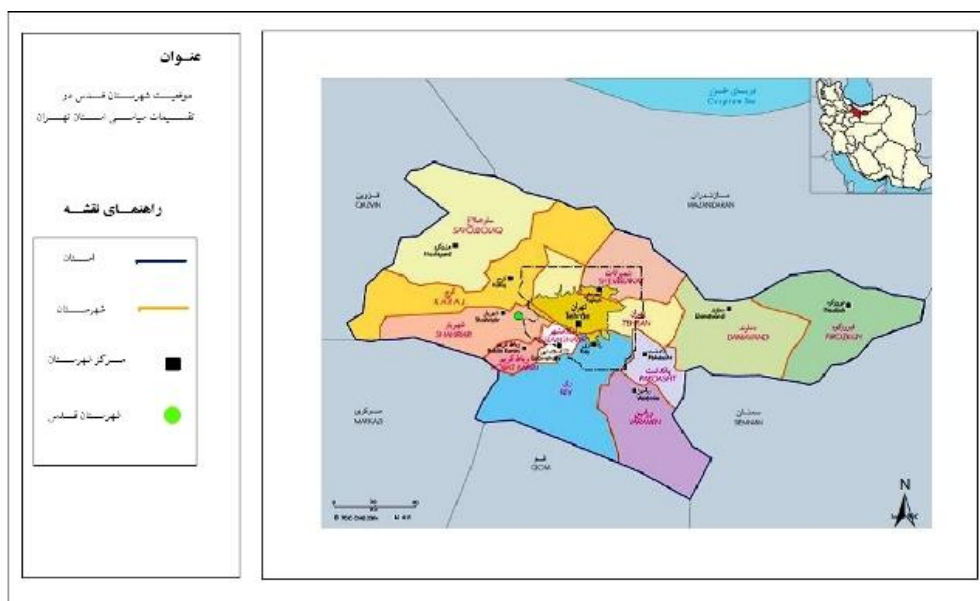
شهر قدس از نظر تحرکات جمعیتی نیز فعال است. به طوری که یکی از نقاط جمعیت‌پذیر استان تهران به شمار می‌رود. طی ۱۰ سال گذشته از شهرهای مختلف کشور به این شهر مهاجرت‌هایی صورت گرفته است که میانگین سالانه مهاجرپذیری شهر قدس در چند سال اخیر بالغ بر ۵۰۰۰ نفر است. از کل جمعیت شهر قدس تنها ۲۳ درصد متولد شهر قدس و بقیه مهاجر هستند. نقشه موقعیت شهر قدس در

¹ Applied

² Survey

³ Extensive

تقسیمات استان تهران در نقشه (۱) نشان داده شده است:

نقشه ۱- موقعیت شهر قدس در تقسیمات استان تهران (ترسیم: نگارندگان)

مفاهیم پژوهش احساس امنیت^۱

احساس امنیت عبارت است از نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت (رضایت‌بخش، قانع‌کننده و آرام‌بخش) شهروندان نسبت به عدم تأثیرگذاری حضور و بروز رویدادها و وقایع ضد امنیتی در شرایط فعلی و آتی، در حوزه‌های امنیت اجتماعی، ثبات سیاسی، انسجام هویتی یکپارچگی، امنیت سرزمینی (رجبی‌پور، ۱۳۸۲: ۴۷). احساس امنیت پدیده روان‌شناختی- اجتماعی است که دارای ابعاد گوناگونی است. به لحاظ روش‌شناسی احساس امنیت، سازه چند بعدی است و در ارتباط با شرایط اجتماعی و افراد مختلف به گونه‌ای متفاوت ظهور یافته و به اشکال مختلف نیز قابل سنجش و اندازه‌گیری است (مؤذن جامی، ۱۳۷۸: ۵۶).

مفهوم احساس امنیت یکی از شاخصه‌های کیفیت زندگی در شهرها است و آسیب‌های اجتماعی از مهم‌ترین پیامدهای مختلف امنیت به شمار می‌رود (عظیمی هاشمی، ۱۳۸۴: ۲۲).

احساس امنیت، تنها احساس اعتماد به خود در توانایی شخصی برای مقابله با تهدیدات نیست. احساس امنیت و آسایش خاطر، اشاره به شرایطی دارد که سیستم حفاظتی جامعه در مقابل جرایم و رفتارهای آنومیک از شرایط مؤثر و کارآمدی در زمینه‌های پیشگیری از آن و برخورد مؤثر با آن برخوردار است (Sherman, 1988:93).

در سطح فردی احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان از میزان یا عدم وجود جرم در آن جامعه برمی‌گردد و هر چه میزان فراوانی جرم بالاتر است احساس امنیت پایین‌تر است. ولی این احساس ناامنی صرفاً منبعث از عدم وجود امنیت در یک جامعه نخواهد بود. ممکن است در یک جامعه امنیت وجود داشته است لیکن شهروندان در آن احساس امنیت نداشته‌اند و بالعکس (کلاهیجان، ۱۳۸۲: ۹۳).

امنیت شهری^۲

² Urban safety

¹ Sense of security

که تحت تأثیر اندیشه‌های جفری و جین جاکوبز مطرح شد، بر این ادعا استوار است که می‌توان با طراحی مناسب و کاربری مؤثر از محیط بر بهبود کیفیت محیط زندگی ناشی از ترس از جرم غلبه نمود. به عبارت دیگر اگر محیط به گونه‌ای طراحی شود که بتواند موجب بهبود نظارت افراد شده، تعلق ساکنان را به قلمرو خود بالا برده و تصویر مثبت از فضا ایجاد می‌نماید.

جیکوبز (1961) نظریه‌پرداز بزرگ شهری، در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی که محیط را می‌سازند توجه نموده و بر فعال بودن فضا به عنوان عاملی در ایجاد یک محیط امن و موفق تأکید می‌کند. وی ایجاد حرکت، استفاده‌های فعال از سطح خیابان و فعالیت‌های خیابانی و مراقبت‌های طبیعی از این فعالیت‌ها را به عنوان مؤلفه‌هایی برای ساختن یک محیط خوب شهری قلمداد می‌کند (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۱).

نظریه فضای قابل دفاع: نیومن نظریه پیشگیری از جرم به وسیله طراحی محیطی بر مبنای تغییر در محیط فیزیکی را در سال 1960 مطرح نمود. کاهش رفتارهای مجرمانه با استفاده از طراحی محیطی، رویکرد اصلی این نظریه است. به عبارتی ایجاد محیط ایمن به وسیله طراحی، با عملکرد پلیس هماهنگ می‌شود. در این رویکرد سیستمی، سلسله مراتبی از فضاهای به هم پیوسته و کوچه‌های بن‌بست به کار گرفته می‌شود که راه فرار را بر مجرمان می‌بندد. به این ترتیب، در عین حال که دسترسی عمومی را ممکن می‌کند، از تمایل غریبه‌ها به حضور در فضا می‌کاهد و به نوعی مانند محدوده‌ای بسته عمل می‌کند (مدیری، ۱۳۸۵: ۱۶).

نیومن برخی از عقاید جیکوبز را توسعه داده و بر نظارت فعالانه و تعریف عرصه‌ها تأکید کرده است. وی در کتاب مردم و طراحی در شهر پرخشونت، نظریه فضای قابل دفاع را مطرح می‌کند. ایده فضاهای قابل دفاع، زمانی مطرح شد که جرم و جنایت، به دلیل شرایط اقتصادی و اجتماعی به مسأله وخیمی تبدیل شده است و گمان بر این است تا شرایط تغییر

از جنبه اجتماعی می‌توان شهر را به عنوان چارچوب خاصی در راستای خلق فرصت‌های متمایز برای زندگی مشترک معنا کرد، به واسطه اشکال غیر مستقیم پیوند معاشرت و تعاملات، شخصیت شهروندان کثیرالوجه می‌گردد. همچنین گروه‌ها دارای تأثیر مستقیم بر طرح شهر هستند و این یکی از معضلات بر سر پیوندهای اجتماعی است (مامفورد، ۱۳۸۳: ۶۲۳). پژوهشگران در چارچوب واقع بینانه‌ای امنیت را در واژه‌های سیاسی و انتظامی تعریف کرده‌اند و به طور کلی بیشتر آن را به معنی حمایت از ارزش‌ها و مقابله با خطرها و دشمن می‌دانند (Brownlow, 2004:586).

بعضی از معیارهای شهرسازی در تأمین امنیت یک فضا اختصاص به جنسیت و سن و غیره ندارند و برای کل جامعه کاربرد خواهند داشت نظیر ملاک‌های طراحی یک فضای امن شهری (روشنایی مناسب، حس دیده شدن و شنیده شدن و مراقبت عمومی، دسترسی به کمک و دید کافی و خوانایی محیط و نگهداری و جلوگیری از تخریب و وندالیسم و ...).

نظریه‌هایی مربوط به رابطه بین احساس امنیت و حضور در فضاهای شهری

برداشت‌های تحلیلی از نظریات متعدد، گویای ارتباط احساس امنیت در فضای شهری با مؤلفه‌های مکانی هستند. هر چند تمامی این نظریات به طور مستقیم به تأثیر ویژگی‌های مکانی در احساس امنیت در فضای شهری اشاره نمی‌کنند.

لوییس مامفورد (1938) را که به گفته خود در واقع بسط‌دهنده ایده‌های پاتریک گدس است، می‌توان جزو اولین نظریه پردازانی دانست که در نیمه اول قرن بیستم بر ایجاد امنیت، حس مکان و مقیاس انسانی در فضای شهری مورد توجه قرار داد. وی در کتاب فرهنگ شهرها / از شهر به عنوان مکان تبلور فرهنگ و دفاع از انسان در مقابل اتومبیل نام برده و به تنوع و اختلاط کاربری‌ها در فضای شهری و اولویت حرکت پیاده بر سواره در محیط شهری اشاره کرده است.

نظریه CPTED: این نظریه در (دهه ۶۰ میلادی) آمریکا

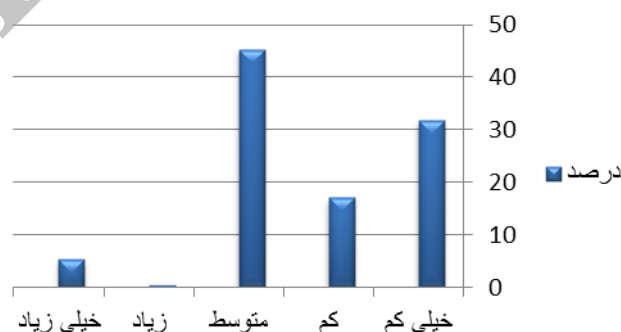
احساس ایمنی را در فضای عمومی ارتقا داده و وسیله‌ای است که به کمک آن می‌توان فضا را به صورت طبیعی مورد نظارت قرار داد. لذا وی به دنبال خصوصیات شکلی فضا است که حضور مردم و به تبع آن احساس امنیت را افزایش می‌دهد (Hiller, 1996:47).

به طور کلی، از تحلیل نظریات متعدد در رابطه با موضوع مورد بحث این نتیجه حاصل می‌گردد که مشخصه‌های کالبدی محیط نقش بسزایی در ارتقای احساس امنیت دارند. احساس امنیت خود تابعی از این شاخص است و دارای رابطه دیالکتیک با آنها است. با توجه به آنچه در نظریه جیکوبز بیان شد، می‌توان این فرضیه را مطرح نمود که بین تنوع کاربری در فضاهای شهری و احساس امنیت شهروندان رابطه وجود دارد. همچنین فرضیه‌ای منتج از نظریه هیلر می‌توان تعریف کرد که بین میزان تردها در فضاهای شهری و احساس امنیت شهروندان رابطه وجود دارد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از تکمیل پرسشنامه در شهر قدس به شرح زیر است:

نمودار میله‌ای ۱ برای سنجش میزان احساس امنیت شهروندان در شهر قدس ارائه شده است.

نمودار ۱- سنجش میزان احساس امنیت شهروندان در شهر قدس

پاسخگویان، میزان احساس امنیت آنها در در سطح نسبتاً

نکند، برای از میان بردن جنایت، کاری نمی‌توان کرد (پاکزاد، ۲۷۶:۱۳۸۸).

نظریه پنجره شکسته: این نظریه که توسط ویلسون و کلینگ در سال ۱۹۸۲ مطرح شد، به این نتیجه دست یافت که زوال محله و عدم نگهداری از آن می‌تواند بر رفتار افراد تأثیرگذار است. صاحبان این نظریه معتقدند محله‌هایی که در آنها نشانه‌هایی از بی‌توجهی و خرابی نظیر تلنبار شدن زباله‌ها، نمای بیرونی ناموزون ساختمان‌ها و پنجره‌های شکسته وجود دارد به بیان دیگر امکان دسترسی مجرم مهیاست حاکی از آن است که ساکنان آن محله احساس آسیب‌پذیری بیشتری دارند.

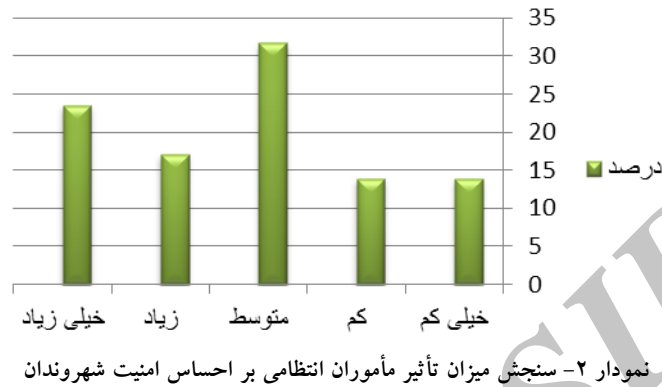
هیلر (۱۹۸۸) بر افزایش امنیت از طریق افزایش تحرک و جنبش در فضاهای شهری تأکید دارد. بنابراین، مکان‌هایی که برای جنبش و حرکت، ظرفیت کمتری دارند، مستعد وقوع جرم هستند. همچنین، با بزرگ‌تر شدن فضا، افزایش حضور مردم و ایجاد الگوهای حرکتی توسط فضاهای خصوصی شده با مردمی که در آن حضور دارند، امنیت استفاده‌کنندگان از فضا افزایش خواهد یافت (Brenda & et al., 1997:276). هیلر از رویکرد دفاعی فوق، انتقاد می‌کند، به دلیل این که مانع حرکت طبیعی مردم می‌شود و برای غریبه‌ها چه صلح‌آمیز و چه خصم‌آمیز، محدودیت دسترسی قائل می‌شود.

هیلر معتقد است حضور مردم چه غریبه و چه آشنا

نمودار میله‌ای رسم شده، نشان می‌دهد که طبق نظر

با ۷۷/۳ درصد است و پایین‌ترین آن مربوط به گویه خالی گذاشتن منزل به مدت چند روز با ۴۲/۲ درصد است.

پایینی قرار دارد. بیشترین میزان احساس ناامنی شهروندان شهر قدس به ترتیب مربوط به گویه‌های قدم زدن در مسیر خلوت با ۸۹/۳ درصد، تردد بانوان و کودکان در ساعات پایانی شب

جدول ۱- میانگین رتبه پاسخ‌دهنده‌ها مرتبط با شاخص کالبدی

متغیر	میانگین رتبه‌ها
کاربری‌ها و حیات شبانه	۲/۴۷
میزان آشنایی به فضا	۲/۴۷
کیفیت شبکه معابر	۲/۲۷
خوانایی	۱/۲۶
مراقبت‌های طبیعی و مصنوعی	۱/۸۹

مأخذ: نگارندگان

شاخص اقتصادی - اجتماعی

برای بررسی شاخص اقتصادی- اجتماعی به عنوان یکی از شاخص‌های مهم امنیت شهری از ۷ متغیر در این پژوهش استفاده شده است. بررسی میانگین پاسخ‌ها می‌توان بیان کرد که در مجموع شاخص اقتصادی- اجتماعی در محله‌های شهر قدس در وضعیت مطلوبی قرار ندارد که از علل آن می‌توان به اسکان مهاجران با درآمد پایین، مشکلات موجود در بافت کالبدی محدوده اشاره کرد که مؤید نتایج نظرسنجی است (جدول ۲).

نمودار ۲ برای سنجش میزان تأثیر مأموران انتظامی بر احساس امنیت شهروندان در شهر قدس ارائه شده است. بر این اساس، تأثیر حضور مأمورین انتظامی را بر احساس امنیت در این شهر در حد نسبتاً متوسطی نشان می‌دهد.

به منظور بررسی و ارزیابی احساس امنیت شهری در محله‌های شهر قدس از متغیرهایی برای بررسی احساس امنیت شهری از قبیل شاخص کالبدی (کاربری‌ها و حیات شبانه، میزان آشنایی به فضا، کیفیت شبکه معابر، خوانایی و مراقبت‌های طبیعی و مصنوعی)، شاخص اقتصادی- اجتماعی (ایجاد مشاغل، افزایش قیمت زمین، افزایش قیمت واحد مسکونی، افزایش اجاره بها، تقویت روابط اجتماعی، نیروی انتظامی و تجمع افراد بزهکار) و شاخص زیست محیطی (آلودگی هوا، آلودگی صوتی و حجم زباله) استفاده شد.

شاخص کالبدی

شاخص کالبدی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی احساس امنیت شهری به شرح جدول زیر در شهر قدس بررسی شد و میانگین رتبه اخذ شده شاخص کالبدی توسط پاسخگوها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۲- میانگین رتبه پاسخ‌دهنده‌های مرتبط با شاخص اقتصادی-

اجتماعی	
متغیر	میانگین رتبه‌ها
افزایش قیمت زمین	۲/۴۷
افزایش قیمت واحد مسکونی	۲/۲۱
افزایش اجاره بها	۱/۸۶
ایجاد مشاغل	۲/۳۲
تقویت روابط اجتماعی	۲/۴۷
عملکرد نیروی انتظامی	۱/۲۴
تجمع افراد بزهکار	۱/۸۶

مأخذ: نگارندگان

جدول ۳- میانگین رتبه پاسخ‌دهنده‌ها مرتبط با شاخص زیست محیطی

متغیر	میانگین رتبه‌ها
آلودگی هوا	۲/۷۲
آلودگی صوتی	۲/۴۲
حجم زباله	۱/۲۴

مأخذ: نگارندگان

آزمون فرضیات

با توجه به یافته‌های تحقیق و نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل‌های انجام شده به آزمون فرضیات پژوهش پرداخته خواهد شد.

فرضیه اول: بین محلات مختلف شهری شهر قدس از لحاظ احساس امنیت تفاوت وجود دارد.

برای سنجش ارتباط آماری بین دو متغیر مزبور از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است که نتایج حاصله مطابق با داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد در سطح ۹۵ درصد بین متغیر محلات مختلف شهری و متغیر احساس امنیت آنان رابطه معنی‌دار آماری وجود دارد. به طوری که شهروندان در محلات مختلف شهری، احساس امنیت متفاوتی را تجربه می‌کنند.

شاخص زیست محیطی

شاخص زیست محیطی نیز احساس امنیت شهری را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به ویژه این که در ایجاد آشفستگی و حس ترس در فضای شهری تأثیرگذار هستند. در این پژوهش، شاخص زیست محیطی با ۳ متغیر بررسی شد که بررسی تک تک متغیرها با توجه به میانگین پاسخ‌های به دست آمده وضعیت نامطلوب زیست محیطی را در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که آلودگی صوتی با میانگین رتبه ۱/۲۴، حجم زباله با میانگین رتبه ۲/۴۲ و آلودگی هوا با میانگین رتبه ۲/۷۲ است (جدول ۳).

جدول ۴- نتایج روابط بین متغیر محلات مختلف شهری با احساس امنیت شهروندان

متغیر مستقل	متغیر وابسته	نوع آماره	sig value	سطح معناداری
محلات مختلف شهری	احساس امنیت	اسپیرمن	۰/۳۲	۰/۰۸

مأخذ: نگارندگان

حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول (۱/۹۶) بزرگ‌تر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین میزان تنوع کاربری با احساس امنیت شهروندان رابطه وجود دارد و این یافته به لحاظ آماری معنادار است (جدول ۵).

فرضیه دوم: بین میزان تنوع کاربری در فضاهای شهری شهر قدس با احساس امنیت شهروندان رابطه وجود دارد. در این تحلیل به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون t در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که با توجه به این که میانگین حاصله (۱/۹۷) از میانگین فرضی (۲) کوچک‌تر است و t

جدول ۵- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین رابطه بین میزان تنوع کاربری در فضاهای شهری با احساس امنیت شهروندان با میانگین فرضی (۲)

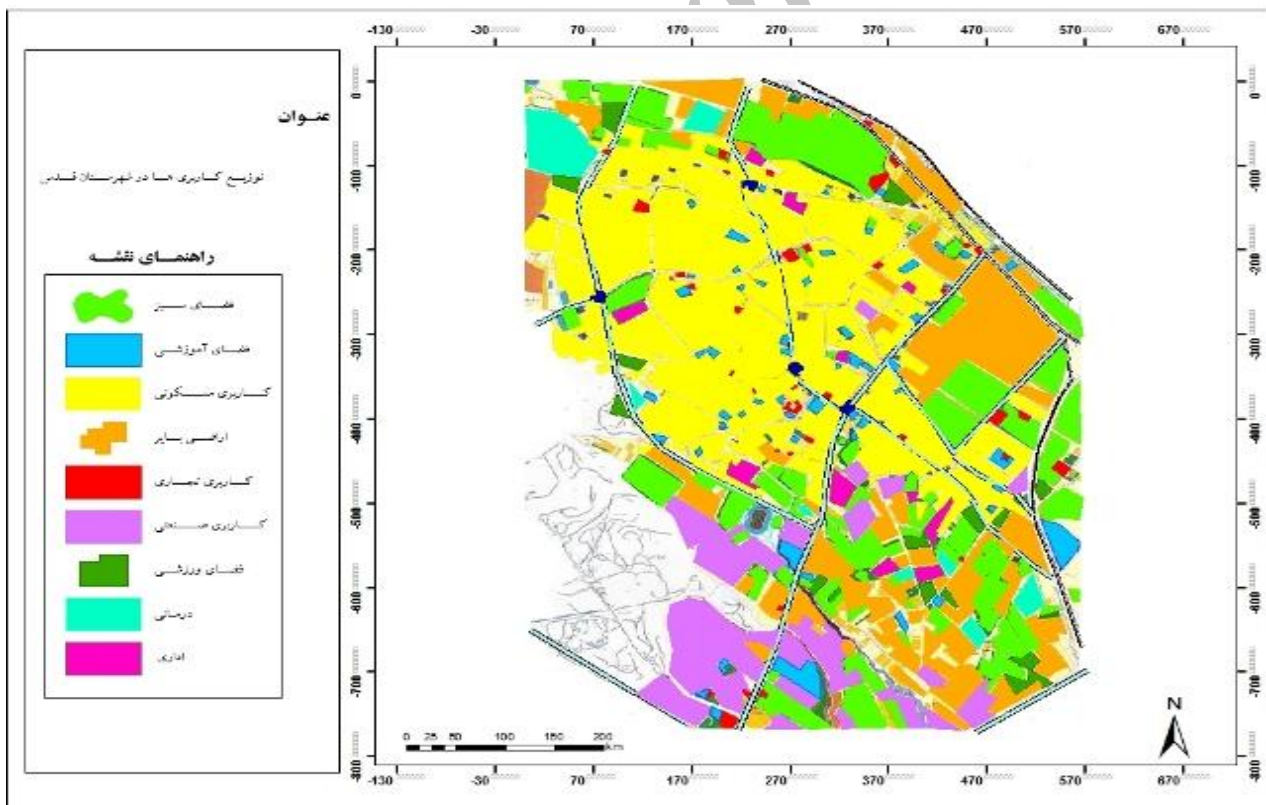
میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
۲	۱/۹۷	۱/۰۴	۷/۶	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارندگان

سرانه‌ها اندک و از نظر تراکم جمعیتی متراکم‌ترین محله است. در محله جنوب غربی و سرخ حصار تراکم جمعیتی، فرسودگی و وسعت تفاوت‌هایی وجود دارد که گاهی این تفاوت بیش از سه برابر است. غیر از موارد یاد شده، وجود برخی از کاربری‌های فرامنطقه‌ای و شهری در این محله‌ها انواع آلودگی‌های زیست محیطی، صوتی و... را برای ساکنان محله‌های پیرامون ایجاد می‌کنند.

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده شد، ارتباط معناداری بین میزان تنوع کاربری و احساس امنیت شهروندان دیده می‌شود. به طوری که فعالیت کاربری‌ها در شب برای شهروندان بالاخص زنان و کودکان احساس امنیت بیشتر را به وجود می‌آورد و آن‌ها می‌توانند تا نیمه‌های شب بیرون از خانه هستند.

نقشه ۲ توزیع کاربری‌ها در سطح شهر را نشان می‌دهد. از نظر سرانه‌های خدماتی، سهم محله جنوب غربی از کل

نقشه ۲- توزیع کاربری‌ها در شهر قدس (ترسیم: نگارندگان)

سپس رابطه بین آن‌ها به تفکیک هر پهنه بررسی شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هر چه میزان تردد شهروندان در محدوده‌های مورد مطالعه بیشتر است میزان احساس امنیت بیشتری داشته‌اند (جدول ۶).

فرضیه سوم: میزان تردها در فضاهای شهری بر احساس امنیت شهروندان تأثیرگذار است. با استفاده از آزمون t میزان امنیت و تردد شهروندان در هریک از پهنه‌های محدوده مطالعات میدانی سنجیده شده و

جدول ۶- میانگین رفت و آمد و احساس امنیت زنان به تفکیک زیرپهنه‌ها در محدوده شهر قدس

میانگین امنیت	میانگین رفت و آمد	محدوده‌های مکانی مورد بررسی
۳/۵۶	۳/۱۴	پارک‌های واقع در شهر
۲/۷۵	۲/۱۹	خیابان‌های با عملکرد تجاری (خیابان طالقانی و آزادی)
۲/۷۱	۲/۹۸	خیابان‌های با عملکرد مختلط (خیابان سجاد و امامزاده)
۱/۷۹	۱/۵۶	خیابان‌های مختص کارگاه‌های صنعتی (خیابان صنعت ۱ و ۲ و...)
۳/۶۸	۳/۲۴	محدوده مسکونی

مأخذ: نگارندگان

بررسی‌های صورت گرفته نشان داد، در شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی، محله مرکزی با نمره تاپسیس ۰/۶۷۸۳ رتبه یک و سرخ حصار با امتیاز ۰/۰۳۸۶ رتبه آخر را به خود اختصاص داده است. میانگین امتیاز تاپسیس مناطق شهر قدس در شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی برابر با ۰/۳۱۸۶ و انحراف معیار این شاخص ۰/۴۲۵ است. طبق محاسبه‌های انجام شده، ضریب پراکنندگی این شاخص ۰/۱۱۹۹ به دست آمد که نشانگر وجود تفاوت و پراکنندگی نسبی در شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی مناطق شهر قدس است.

در شاخص‌های پنج گانه کالبدی، محله انصار رتبه یک و محله جنوب غربی رتبه آخر را به دست آورد. میانگین امتیاز تاپسیس نواحی شهر قدس در شاخص مذکور برابر با ۰/۱۴۱۱ و انحراف معیار آن ۰/۱۵۴۲ است. ضریب نابرابری نواحی قدس از این شاخص بسیار بالا است (۰/۱۰۵۶) و بیانگر تفاوت در ساختار کالبدی در بین نواحی است.

از لحاظ شاخص‌های زیست محیطی امامزاده به دلیل داشتن ۶۰ هکتار زمین کشاورزی و باغی (معادل ۱۲ درصد مساحت منطقه) و نمره تاپسیس ۰/۳۱۵۱، از مجموع شاخص زیست محیطی رتبه یک و صاحب‌الزمان با امتیاز ۰/۰۱۱۹ رتبه آخر را به خود اختصاص داده است. میانگین امتیاز تاپسیس

تحلیل فضایی شاخص‌های احساس امنیت

در این پژوهش، برای دست یابی به اهداف مورد نظر با استفاده از شاخص‌های مختلف در چارچوب برنامه‌ریزی تاپسیس، اقدام به بررسی عملکرد محلات مختلف شهری در احساس امنیت شهروندان نمود.

جدول ۷- شاخص‌های کلی و زیر شاخص‌های مؤثر بر احساس امنیت

شاخص کلی	زیر شاخص‌ها	شهری
کالبدی	کاربری‌ها و حیات شبانه آن	
	میزان آشنایی به فضا	
	کیفیت شبکه معابر	
	خوانایی	
اقتصادی و اجتماعی	مراقبت‌های طبیعی و مصنوعی	
	ایجاد مشاغل	
	افزایش قیمت زمین	
	افزایش قیمت واحد مسکونی	
زیست محیطی	افزایش اجاره بها	
	روابط و تعاملات اجتماعی	
	عملکرد نیروی انتظامی	
	تجمع افراد بزهکار و ناهنجار	
	آلودگی هوا	
	آلودگی صوتی	
	حجم زباله	

منبع: نگارندگان

ضریب نابرابری به ترتیب به شاخص‌های زیست محیطی و کالبدی اختصاص دارد و کمترین میزان نابرابری بین شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی دیده می‌شود.

شاخص‌های زیست محیطی برابر با ۰/۰۷۲۸ و انحراف معیار آن برابر با ۰/۰۶۵۵ است. ضریب اختلاف با مقدار ۰/۰۷۳ نشانگر نابرابری به نسبت بالا بین مناطق شهر است. در بین شاخص‌های سه گانه ذکر شده، بیشترین میزان

جدول ۸- رتبه‌بندی محلات شهری قدس از نظر شاخص‌های احساس امنیت شهری با استفاده از مدل تاپسیس

شاخص‌ها		شاخص‌های کالبدی		شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی		شاخص‌های زیست محیطی		شاخص‌های تلفیقی	
محلها	میزان تاپسیس	رتبه	میزان تاپسیس	رتبه	میزان تاپسیس	رتبه	میزان تاپسیس	رتبه	میزان تاپسیس
مرکزی	۰/۱۵۴۸	۲	۰/۶۷۸۳	۱	۰/۰۳۲۶	۵	۰/۵۴۶۵	۱	۰/۵۴۶۵
غربی	۰/۱۲۴۵	۳	۰/۴۵۸۱	۲	۰/۰۱۹۸	۷	۰/۴۳۶۴	۲	۰/۴۳۶۴
جنوب غربی	۰/۰۷۸۱۰	۱۰	۰/۰۴۵۶	۹	۰/۰۹۸۵	۴	۰/۰۵۴۶	۱۰	۰/۰۵۴۶
امامزاده	۰/۰۸۸۷	۷	۰/۳۵۸۷	۳	۰/۳۱۵۱	۱	۰/۱۰۴۵	۶	۰/۱۰۴۵
صاحب‌الزمان	۰/۱۱۴۵	۴	۰/۰۹۱۴	۶	۰/۰۱۱۹	۱۰	۰/۰۷۵۴	۸	۰/۰۷۵۴
کاووسیه	۰/۰۸۴۵	۸	۰/۱۲۳۶	۵	۰/۱۵۴۸	۳	۰/۲۴۱۵	۵	۰/۲۴۱۵
جواد آباد	۰/۱۰۲۵	۵	۰/۰۷۲۱	۷	۰/۰۲۵۶	۶	۰/۳۵۶۴	۳	۰/۳۵۶۴
انصار	۰/۱۸۵۶	۱	۰/۱۵۸۲	۴	۰/۰۱۵۴	۸	۰/۲۵۶۴	۴	۰/۲۵۶۴
امام حسین	۰/۰۹۷۵	۶	۰/۰۶۱۲	۸	۰/۰۱۳۷	۹	۰/۱۰۰۵	۷	۰/۱۰۰۵
سرخ حصار	۰/۰۷۹۸	۹	۰/۰۳۸۶	۱۰	۰/۲۹۴۵	۲	۰/۰۶۱۴	۹	۰/۰۶۱۴
میانگین	۰/۱۴۱۱		۰/۳۱۸۶		۰/۰۷۲۸		۰/۲۳۵۶		۰/۲۳۵۶
انحراف معیار	۰/۱۵۴۲		۰/۴۲۵		۰/۰۶۵۵		۰/۱۲۴۸		۰/۱۲۴۸
ضریب پراکندگی	۰/۱۰۵۶		۰/۱۱۹۹		۰/۰۷۳		۰/۱۲۳۸		۰/۱۲۳۸

منبع: نگارندگان

پایین‌تر از میانگین شهر را دارا هستند. با استفاده از ضریب نابرابری، میزان هماهنگی و تعادل در شاخص‌های احساس امنیت شهری بین نواحی مناطق شهر قدس محاسبه و مقدراری برابر ۰/۱۲۳۸ به دست آمد که نشان‌دهنده ناهمگنی و واگرایی بین نواحی شهری از لحاظ شاخص‌های مذکور است.

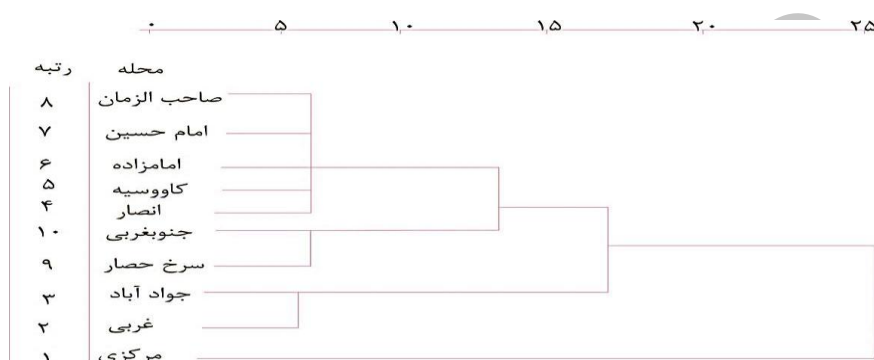
با استفاده از تحلیل خوشه‌ای، محلات ده گانه در سه دسته خوشه‌بندی شد. محله مرکزی به تنهایی در یک خوشه جدا و به عنوان منطقه فراتوسعه و در خوشه دوم محلات غربی و جواد آباد به عنوان مناطق توسعه یافته رتبه‌بندی شد. در خوشه سوم به دلیل تفاوت زیاد در شاخص‌های احساس

برای دست‌یابی به رتبه‌بندی قطعی از لحاظ شاخص‌های احساس امنیت، همه ۱۵ شاخص با استفاده از مدل تاپسیس به صورت تلفیقی محاسبه شد و نتایج متفاوتی به دست آمد. از لحاظ شاخص‌های تلفیقی محله مرکزی با امتیاز تاپسیس ۰/۵۴۶۵ در رتبه یک قرار گرفت. این محله در شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی هم بالاترین امتیاز را داشت. رتبه آخر به محله جنوب غربی با امتیاز تاپسیس ۰/۰۵۴۶ تعلق گرفت که از لحاظ شاخص کالبدی هم در رتبه آخر قرار داشت.

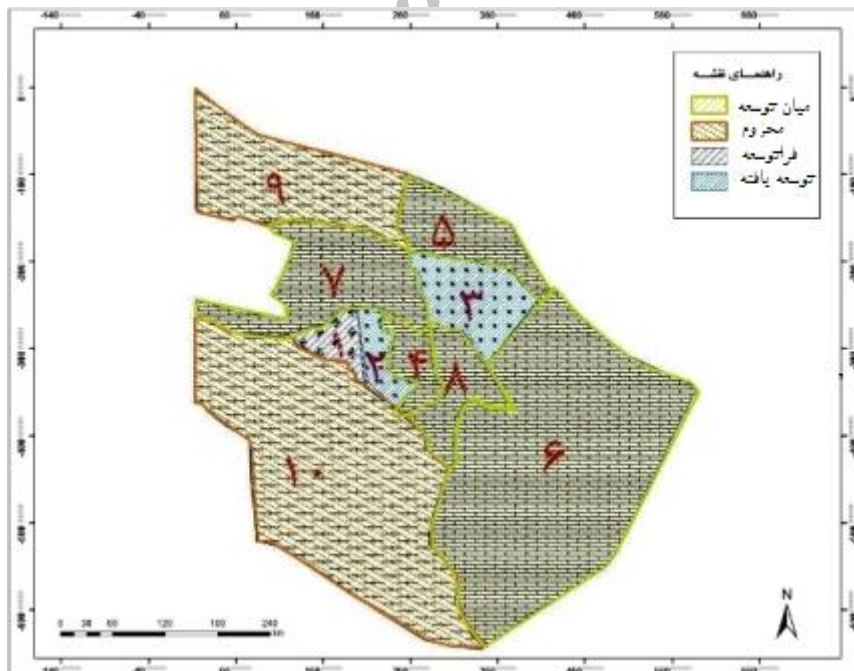
میانگین شاخص‌های تلفیقی برابر ۰/۲۳۵۶ و انحراف معیار ۰/۱۲۴۸ است. محلات مرکزی، غربی، جواد آباد، انصار و کاووسیه امتیاز بالاتر از میانگین و سایر محلات امتیاز

شاخص‌های احساس امنیت شهری در سه خوشه متفاوت، بیانگر نابرابری فضایی بین کاربری‌ها و پراکنش جمعیت است. در حقیقت، محلات برخوردار و نیمه برخوردار مانند، محله مرکزی، غربی و جنوب غربی ساختاری متفاوت‌تر از سایر مناطق شهری دارند.

امنیت، محلات به دو زیرخوشه محلات کمتر توسعه یافته، شامل محلات (انصار، کاووسیه، امامزاده، امام حسین و صاحب‌الزمان) و زیرخوشه محلات محروم، شامل محلات (سرخ حصار و جنوب غربی) طبقه‌بندی شدند (نمودار ۳). این خوشه‌ها به صورت نقشه رتبه‌بندی در زیر ارائه شده است (نقشه ۳). قرارگیری سطح توسعه محلات بر اساس

نمودار ۳- خوشه‌بندی محلات شهر قدس از نظر احساس امنیت شهری

نقشه ۳- سطح‌بندی محلات شهر قدس بر اساس شاخص‌های احساس امنیت شهری (ترسیم: نگارندگان)

نقشه، محلات بالاتر از میانگین شهر در سه دسته فرا توسعه، توسعه یافته و میان توسعه و مناطق پایین‌تر از میانگین نیز در

برای تحلیل فضایی کارآمدتر با مبنا قرار دادن میانگین امتیاز تاپسیس، نقشه رتبه‌بندی محلات کشیده شد. در این

پوش سالم باعث شده تا عابران پیاده با امنیت بیشتر از این فضا استفاده نمایند. این نتیجه نیز با یافته‌های زندگی‌آبادی و رحیمی همخوانی دارد.

بررسی‌های صورت گرفته از تکنیک تاپسیس نشان داد که در شاخص اجتماعی و اقتصادی محله مرکزی رتبه یک و سرخ حصار رتبه آخر را به دست آورد که مهم‌ترین علت آن، شکل‌گیری محله‌های جدید «کوی فرهنگیان» و «سی‌متری شورا» با ساختار اقتصادی-اجتماعی به نسبت قوی در محله مرکزی در حالی که در سرخ حصار ساکنان آن اغلب افراد بی‌بضاعت و پیشه‌آنها اغلب کشاورزی است، این محله را به عنوان کشاورزی با ساختار نیمه روستایی معروف است.

در شاخص کالبدی، محله انصار در رتبه یک و محله جنوب غربی در رتبه آخر قرار گرفت. انصار به دلیل قرارگیری در نیمه جنوبی شهر قدس با ساختار کالبدی برنامه‌ریزی شده و با تنوع کاربری‌ها، در شاخص‌های کالبدی تعادل نسبی دارد. این محله جزء محلات مرفه شهر قدس محسوب می‌شود؛ اما جنوب غربی شهر از لحاظ ساختار کالبدی بدترین وضعیت را دارد. این منطقه با ۱۷۰۰۰ نفر از مناطق پرجمعیت شهر قدس است. افزایش جمعیت ضمن بالابردن تراکم آن، باعث کاهش سرانه‌های کاربری اراضی در این منطقه شده است. نکته جالب توجه این‌که، اغلب محله‌ها واقع در شمال شهر قدس از نظر شاخص کالبدی بهترین حالت را دارند.

در مجموع محله مرکزی به عنوان یک محله کمابیش نوساز با توزیع متناسب کاربری اراضی و تراکم بالای ساختمانی (بیش از ۲۲۰ درصد) و ساختار اقتصادی و اجتماعی و محیط زیست به نسبت مطلوب به عنوان برخوردارترین محله شهر قدس و جنوب غربی با بافت آشفته و سکونت غالب مهاجرین، محروم‌ترین محله از لحاظ شاخص‌های احساس امنیت رتبه‌بندی شد.

اغلب ساکنان از امنیت موجود در شهر رضایت ندارند که مسلماً ریشه در وضعیت بسیار نامناسب فضا و کالبد شهر

طبقه محروم دسته‌بندی شدند (نقشه ۳).

بحث و نتیجه

به طور کلی، نتایج پژوهش گویای این است که رابطه معناداری بین محلات مختلف شهری و احساس امنیت وجود دارد. پس می‌توان نتیجه گرفت که محیط‌های شهری بنا به شرایط اجتماعی موجود؛ یعنی شکل‌گیری فضاها، کارکرد فضاها، می‌توانند بر میزان امنیت مؤثر هستند. ایجاد فضاهای آرام و به دور از نابسامانی اجتماعی و نیز افزایش کیفیت محیطی از طریق توجه به نیازهای اساسی زندگی شهری به عنوان مطلوبیت فضای شهری به حساب می‌آید.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هر چه میزان رفت و آمد در فضاهای شهری بیشتر است، شهروندان احساس امنیت بیشتری می‌کنند. میانگین تردد در پارک‌های شهر ۳/۱۴ است که تقریباً متوسط رو به بالا است و در مناطق تجاری عدد ۲/۱۹ نشان‌دهنده عدم جاذبه فعالیت‌های تجاری موجود در خیابان‌های طالقانی و آزادی با نیازها و خواسته‌های شهروندان است. میزان تردد در دو خیابان سجاد و امامزاده نسبتاً بالا است که می‌تواند به دلیل وجود کاربری‌های سازگار با روحیه شهروندان نظیر مراکز آموزشی است و عدد ۱/۵۶ نشان‌دهنده تردد بسیار پایین شهروندان بالاخص زنان در محوطه تولیدی‌ها، کارگاه‌ها و در نتیجه معابر فرعی کل محدوده که بستر چنین کاربری‌هایی هستند، است. این مورد، با نتایج به دست آمده از پژوهش بونت و پاسکال همخوانی دارد.

همان‌گونه که جیوردانو و استاکی و اُتنسمن در پژوهش‌هایشان به تأثیر ارتباط میان معابر و نوع کاربری‌ها بر احساس امنیت دست یافتند، نتایج این پژوهش نیز نشان داد که با توجه به تأثیر رفت و آمد بر احساس امنیت شهروندان می‌توان نتیجه گرفت که حفظ امنیت شهر وظیفه اساسی خیابان‌ها و پیاده‌روهای یک شهر است. وضوح مسیر در روز و شب، حذف موانع فیزیکی و کاربری مزاحم در طول مسیر پیاده‌روها، طراحی مناسب در سطح پیاده‌روها، استفاده از کف

ارزیابی کنند.

- افزایش نظارت نیروهای انتظامی و امنیتی با فعال‌سازی نیروهای مردمی در شهر قدس به منظور ارتقا و بهبود شرایط امنیتی محل. امنیت تأمین شده و پیگیری شده از درون جامعه، مطلوب و پایدار است.

- ایجاد شوراهای محله‌ای در جهت تقویت حس تعلق به مکان به‌ویژه در محلات حاشیه‌ای همچون سرخ حصار، هفت جوی و ... با هدف تقویت ساختارهای اجتماعی محله‌ای و حس مشترک هم‌شهری و هم محله‌ای بودن با توجه به بافت اجتماعی مهاجری بودن شهر.

- اصلاح ساختارهای کالبدی شهر به ویژه در محلات غربی شهر با اصلاح شبکه معابر، نظم کاربری‌ها و اصلاح نورپردازی.

- حذف فضاهای بن بست و اصلاح فضاهای متروک شهری مانند پارک‌ها و فضاهای سبز که زمینه کارتن خوابی و سایر جرایم را فراهم ساخته است. در این زمینه تزریق کاربری‌های فعال اجتماعی و اقتصادی جایگزین، پیشنهاد می‌گردد.

- برگزاری جلسات دوره‌ای آموزش شهروندی و برگزاری جشن‌ها مراسم و گردهم آیی‌های اجتماعی در مرکز محله‌های شهر قدس برای افزایش حس تعلق و مسئولیت نسبت به فضاهای شهری در شهروندان و کاهش ناامنی و خسارت‌های ناشی از رفتارهای خرابکارانه (صدمات ناشی از وندال‌ها)، که به ارتقای سطح فرهنگی شهر منجر می‌شود.

منابع

- احسانی‌فرد، ع؛ شعاعی، ح. و مالکی‌شجاع، ک. (۱۳۹۲). «ارزیابی میزان احساس امنیت شهروندان در شهرهای جدید مطالعه موردی: شهر جدید اشتهارد»، فصلنامه مدیریت شهری، ش ۳۱، ص ۳۱۷-۳۳۴.
- پاکزاد، ج. (۱۳۸۸). سیر اندیشه‌ها در شهرسازی ۳، تهران: انتشارات شهیدی.

دارد. با توجه به آنچه گفته شد، توجه به مفهوم احساس امنیت شهروندان و روش‌های ارتقا آن به یکی از اولویت‌های اساسی جوامع امروزی تبدیل شده است. در این میان، جدای از تأثیرات عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی برالگوهای رفتاری شهروندان در ایجاد فضاهای امن شهری، تبیین ویژگی‌ها و اثرات مرتبط بر نقش کالبدی شهر در راستای افزایش امنیت شهری موضوع با اهمیتی است که باید مورد مذاکره قرار گیرد. حال آن که، یکی از مسایل و آسیب‌های اجتماعی که امروزه بافت‌های قدیمی با آن دست به گریبان هستند، مسأله کاهش احساس امنیت شهروندان در این گونه فضاها است که در صورت عدم توجه و رسیدگی به آن‌ها، محلات سنتی مذکور به سمت فرسودگی کالبدی و عملکردی سوق داده خواهند شد. موضوعی که در پژوهش‌های مشابه کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

به طور کلی احساس امنیت در محلات مختلف شهری شهر قدس، به دلیل فقدان برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح و به تبع آن افزایش مهاجران، با اثرات منفی کالبدی- فضایی، زیست محیطی، اجتماعی- اقتصادی در سطح شهر همراه است. بنابراین در راستای مدیریت و برنامه‌ریزی کارآمد برای کاهش اثرات منفی و تقویت اثرات مثبت باید اقدامات جدی صورت گیرد، تا به افزایش احساس امنیت شهروندان منجر گردد.

اگر چه پژوهش حاضر گامی نخستین و ابتدایی در راستای شناسایی محلات مختلف شهری در احساس امنیت شهروندان است، لیکن با توجه به نتایج حاصل از پژوهش می‌توان اقدامات زیر را برای افزایش حس امنیت در فضاهای شهری پیشنهاد نمود:

- تشکیل کمیته‌های اختصاصی مربوط به هر محله در شهرداری مناطق با عنوان شهروندان و شهر که شامل نمایندگان از مجلس، پلیس، راه و شهرسازی و از سوی دیگر برگزیدگانی از اهالی ساکن در محله است و مشکلات موجود در محلات به ویژه ناامنی را با روش‌های مشارکتی شناسایی و

- چیوایی، ف. (۱۳۸۹). *سبزه الماس، شهر قدس: انتشارات معاونت و شهرسازی شهر قدس*.
- درگاه الکترونیکی شهرداری قدس. (www.ghods.ir).
- ربانی، ر. و همتی، ر. (۱۳۸۸). «تبیین جامعه شناختی ترس از جرم: مطالعه موردی شهروندان زنجان»، *مجله انجمن جامعه شناسی، دوره ۹، ش ۳ و ۴، ص ۵۸-۸۸*.
- رجبی پور، م. (۱۳۸۲). «درآمدی بر احساس امنیت در بستر عینی»، *دانش انتظامی، سال پنجم، ش ۱۸، ص ۸-۲۹*.
- بمانیان، م.؛ رفیعیان، م. و ضابطیان، ا. (۱۳۸۸). «سنجش عوامل موثر بر ارتقای امنیت زنان در محیط‌های شهری (مورد: محدوده اطراف پارک شهر - تهران)»، *زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)*، ش ۲۶، ص ۶۷-۴۹.
- زنگی آبادی، ع. و رحیمی نادر، ح. (۱۳۸۹). «تحلیل فضایی جرم در شهر کرج با استفاده از GIS»، *فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۰، ش ۲، ص ۱۷۹-۱۹۸*.
- صالحی، ا. (۱۳۸۷). *ویژگی‌های محیطی در فضاهای شهری امن، تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری*.
- عریضی، ف.؛ محمدی، ا. و ساسان، گ. (۱۳۹۱). «رابطه ویژگی‌های اجتماعی و فردی زنان بر احساس امنیت آنان در اماکن عمومی شهر بندر عباس»، *فصلنامه مطالعات شهری، سال دوم، ش ۴، ص ۹۱-۱۰۹*.
- عظیمی هاشمی، م. (۱۳۸۴). «تحلیل مقایسه‌ای احساس امنیت اجتماعی - اقتصادی مردم مشهد و کشور»، *مجله فرهنگ خراسان، سال پنجم، ش ۱۲، ص ۲۵-۳۱*.
- علیخواه، ف. و نجیبی ربیعی، م. (۱۳۸۶). «زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری»، *فصلنامه علمی-*
- پژوهشی *رفاه اجتماعی، ش ۲۲، ص ۱۰۹-۱۳۱*.
- کلاتری، م. (۱۳۸۰). *بررسی جغرافیایی جرم در شهر تهران، پایان‌نامه دوره دکتری برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران*.
- کلاهیچیان، م. (۱۳۸۲). *اپوزیسیون توده‌وار: تحلیلی بر بحران خرداد ۸۲، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی*.
- مامفورد، ل. (۱۳۸۳). *فرهنگ شهرها، ترجمه: عارف اقوامی مقدم، تهران: انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری*.
- مدیری، آ. (۱۳۸۵). «جرم، خشونت و احساس امنیت در فضاهای عمومی شهر»، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، ش ۲۲، ص ۱۱-۲۸*.
- مؤذن جامی، م. (۱۳۷۸). «نگاهی به آسیب‌شناسی امنیت ملی»، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال یکم، ش ۱، ص ۷۴-۹۰*.
- مؤیدی، م.؛ علی‌نژاد، م. و نوایی، ح. (۱۳۹۲). «بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری (نمونه مورد مطالعه: محله اوین تهران)»، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ش ۳۵، ص ۱۵۹-۱۹۱*.
- Blobaum, A. & Hunecke, M. (2005) "Perceived Danger in Urban Space; The Impacts of Physical Features and Personal Factors", *Environment and Behavior*, 37(4): 465-486.
- Bonnete, C. Sophie, B. and Pascal, G. (2007) "Effects of Security Location on Social Security in France." *Population*, 61(1): 41-70.
- Brenda, S. A. Yeoh & Pei L. Y. (1997) "Where Women Fear to Tread: Images of Danger and the Effects of Fear of Crime in Singapore", *GeoJournal*, 43(3): 273-286.
- Brownlow, A. (2004) *A geography of men's fear, Department of Geography and Urban Studies, Temple University, Philadelphia, PA 19122, Geoforum 36, www.elsevier.com/locate/geoforum*.
- Day, K. Stump, C. & Carreon, D. (2003) "Confrontation and Loss of Control: Masculinity and Men's Fear in Public Space", *Journal of Environmental*

- at the Annual Meeting of the ASC Annual Meeting, St. Louis Adam's Mark, St. Louis, Missouri, November 12.
- Sherman, B. (1988) *Cities Fit to Live in (Themes of Variation)*. London: Derek Jones.
- Schneider, R.H. Kitchen, T. (2013) "Putting Crime Prevention Through Environmental Design into Practice via Planning Systems: A Comparison of Experience in the US and UK", *Built Environment*, 39(1):9-30(22), Publisher: Alexandrine Press.
- Stucky, T.D. and Ottensmann, J.R. (2009) "Land Use and Violent Crime", *Criminology*, 47(4): 1223-1264 (42).
- Psychology, 558: 311-322.
- Foster, S. Knuiman, M. Villanueva, K. Wood, L. Christian, H. Giles-Corti, B. (2014) "Does Walkable Neighbourhood Design Influence the Association between Objective Crime and Walking?", *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 11:100.
- Gert, V.B. (2005) "Fearofcrime :feeling (un) safeand (in) secureinther is ksociety". Availablefrom:http://mineco.fgov.be/informations/statistics/studies/ac084_en.
- Giordano, L. M. (2008) *Land Use, Street Networks, and Crime Patterns in the Mattapan Section of Boston, Massachusetts, Paper presented*

Archive of SID